

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN GENEL DURUMU

Dr. Sefer ADA*

GİRİŞ

Öğretmenler, bir toplumun geleceğini belirleyen en önemli bir konuma sahiptirler. "İnsan davranışının mimarı olan" öğretmenlerin özenle yetiştirilmesi bu bakımdan ayrı bir önem taşımaktadır. Tarihin her döneminde yöneticiler öğretmenlik mesleği ve bunların yetiştirilmesi ile yakından ilgilenmişlerdir.

Son yıllarda ülkemizdeki öğretim sorunları hakkındaki tartışmalar giderek yoğunlaşmaktadır. Bunların başında öğretmenin itibar sorunu gelmektedir. Bu ve benzeri sorunların kaynağı öğretmenin yetiştirilme biçiminden gelmektedir. Öğretmen hangi görev ve sorumluluk için yetiştirilecektir?

Öğretmenin hangi niteliğe sahip olması gerektiğini belirtmeden önce, ülkemizde öğretmenlik mesleğinin kısa bir tarihçesini açıklamakta fayda vardır.

TARİHÇE

Öğretmenliği bir meslek olarak kabul eden 13 Mart 1924 tarihli orta tedrisat muallimler kanunu birinci maddesine göre "Muallimlik devletin umumu hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir". Bu kanunla birlikte öğretmenlik mesleğinin sınırları kesin olarak tespit edilmiştir. Bu kanunda belirtildiği gibi öğretmenlik diğer memurlardan farklı olarak eğitim ve öğretim görevlerinin yerine getirilmesi ve diğer özlük hakları bakımından başka memurlardan ayrılan bir konuma sahiptir. 22 Mart 1926 tarih ve 739 sayılı maarif teşkilatına dair kanunun 12. maddesine göre de "Maarif hizmetlerinde asıl olan muallimlikdir." Millî Eğitim Teşkilâtı içerisinde çalışan diğer görevlilere nazaran öğretmenliğin asıl ve önemli bir görev olduğu belirtilmektedir.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılan 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameden önce öğretmen yetiştiren okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak değişik tarih ve farklı öğrenim süreleri ile faaliyet göstermişlerdir. Bu durum 20 Temmuz 1982 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra öğretmen yetiştiren okullar üniversitelerin bünyesine alınmıştır. 16 Mart 1948 yılında Darülmuallimin açılmasından başlayarak 1970'li yıllara kadar ilkökula dayalı altı ya da yedi yıl okuduktan sonra ya da ortaokula dayalı önce üç sonra dört yıl öğretmen okullarına devam ettikten sonra ilkökul öğretmeni olmuşlardır.

1973'te çıkan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 43. maddesi "Hangi öğretim kademesinde olursa olsun öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmelerinin esas olduğunu bu öğrenim yatay ve dikey geçişlere de imkân verecek biçimde düzenlenmelidir" dedikten sonra lise seviyesinde okullara dayalı iki yıl süreli Eğitim Enstitüleri açıldı ve ilkökul öğretmenleri buralardan yetişmeye başladı.

Farklı öğrenim süreleri ve farklı programlardan yetişen bu öğretmenler arasındaki anlayış farklılığını ortadan kaldırmak amacı ile 1979-1980 yılında başlatılan (IOYKP) Projesi ve sonra ortaöğretimli öğretmen okulları mezunları "uzaktan öğrenim" ile önlisans programından geçirilmişlerdir. İlkokul öğretmeni yetiştiren iki yıllık öğretim enstitüleri eğitim yüksek okulu adı ile üniversitelerin bünyesine alındıktan sonra bu okulların öğrenim süreleri önce iki yıl, 1989-1990 öğretim yılından itibaren dört yıla çıkarılmıştır.

*Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Görevlisi.

Ortaöğretim için öğretmen yetiştiren okullar 1926 yılından 1982 yılına kadar farklı süreler içinde, farklı programlar uygulamışlardır.

Önce iki yıllık program, 1968-1969 öğretim yılından itibaren de eğitim enstitüleri üç yıla çıkarılmışlardır. 1977-1978 öğretim yılında dört yıla, 1980-1981 yılında da Eğitim Enstitülerinin adı Yüksek Öğretim Okulu olarak değiştirilmiş dört yıla çıkarılmıştır. 1982 yılından itibaren de Eğitim Fakülteleri adı altında faaliyet göstermektedirler.

Ortadereceli okullara öğretmen yetiştiren bu okullar zaman içinde farklı branşlar için ayrı ya da toplu programlar uygulamışlardır. 2-10 Aralık 1946 yılında toplanan 3. Millî Eğitim Şûrasında beliren görüşler doğrultusunda "toplu dersler" bölümünün açılması uygun görülmüştür. Bu bölümü bitirenler ortaokul programında yer alan Tarih Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Tabiat Bilgisi, Fizik ve Kimya derslerinin tümünü okutacaklardı (Oğuzkan 1983, s.607). Resim, Müzik, Beden Eğitimi dışında uygulanan bu toplu programın başarıya ulaşması mümkün olmadığından, 1949-1950 öğretim yılında Fen ve Edebiyat olarak iki ana bölüm yeniden oluşmuştur. Bu da başarılı olmayınca 1967-1968 ders yılından itibaren Fen Bölümü, Matematik, Fen ve Tabiat Bilgisi, Edebiyat Bölümü de Türkçe ve Sosyal Bilgiler bölümü olarak ikiye ayrılmıştır. Böylece daha sonraki yıllarda da yeni düzenlemelere gidilmiştir.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE BAZI UYGULAMALAR

Türk Millî Eğitiminin ihtiyaç duyduğu öğretmenler yukarıda belirtilen çerçevede içinde yetiştirilmekle birlikte bu okulların dışında çeşitli kurs ya da normal uygulamaya dışı öğretmenlik mesleğine atananlar görülmüştür. Bunlar iki grupta incelenebilir.

1. İhtiyaç dolayısıyla hızlı bir şekilde öğretmen açığını kapatmak için kısa süreli kursların açılması. Mevcut öğretmen ihtiyacını karşılamak gayesi ile öğretmen okulları dışında öğretmen temini yoluna gidilmiştir. "Cumhuriyet kurulduğu zaman Türkiye hudutları içersinde yirmi öğretmen okulu kalmıştı" (Koçer 1983 s.576). Bu okulların eğitime öncelik tanıyan genç Türkiye Cumhuriyetinin öğretmen ihtiyacını karşılaması mümkün değildi.

"Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın 1936 da söylediğine göre o yıllarda Öğretmen Okulları her yıl ortalama 650 mezun vermekte, fakat ölüm, emeklilik, istifa gibi nedenlerle yıllık gerçek öğretmen artışı 300-350'ye düşmektedir. Bakana göre bu şekilde 35.000 öğretmensiz köye Cumhuriyet ancak yüz yıl sonra öğretmen gönderebilir" (Akyüz 1982, s.242).

O yıllarda devlet bütçesinin sınırlı olması öğretmen okullarının hızlı bir şekilde sayısını artırmayı engelliyen bir faktördür. 1937 yılında çıkarılan 3238 sayılı "Köy Eğitim Kanunu" ile askerde çavuş olanlar Tarım ve Millî Eğitim Bakanlığının ortaklaşa açtıkları kısa süreli kurstan geçenler köylere öğretmen olarak atanmışlardır. Bunlar hem kendi tarlalarını ekip biçmekte hem de devletten çok az bir ücret almakta idiler. 1960 yılında bir başka uygulama ile karşılaşılmaktadır. Yedeksubay Öğretmenlik Kurumu öğretmen açığını kapatmak için başvurulmuş bir başka yoldur. Aynı yolla orta dereceli okulların öğretmen ihtiyacını gidermek için de "439 Sayılı Yasanın verdiği imkânlardan yararlanılmıştır." 1960 yılından sonra İlkokul öğretmenliğinde başarılı olanların kısa süreli bir kurstan geçirilerek öğretmen muavini olarak atandıkları görülmektedir.

Bir başka uygulama da Eğitim Fakülteleri dışındaki Fakülte ve Yüksek okullardan mezun olanların Pedagojik Formasyon Kursundan geçirildikten sonra Millî Eğitim Bakanının onayı ile çeşitli orta dereceli okullara öğretmen olarak atanmalarıdır. Bu kurslar 30.6.1980 tarih ve 2064 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde belirtilen şartlara uygun olarak Eğitim Fakülteleri bünyesinde açılmakta-

dır. Bazı üniversitelerde de bu tür uygulamalar yapılmaktadır.

Uzun zamandan beri devam eden bir başka uygulama da ücretli öğretmenliktir. Bugün de az da olsa uygulanan bu sistem çeşitli nedenlerden dolayı kadrolu branş öğretmenin bulunmadığı yerlerde ilgili makamın onayı ile ücretli olarak görevlendirilen bu öğretmenlerden Pedagojik Formasyon görmüş olma şartı aranmamaktadır. İlkokulda çalıştırılacak olanlar için lise, ortaöğretimde çalıştırılacaklar için ise Fakülte ve Yüksekokul mezunu olması aranmaktadır.

2. Politik tercihlerden dolayı öğretmen yetiştirme olayı:

1978-1980 yıllarında iki yıllık Eğitim Enstitülerinde uygulanan hızlandırılmış ve kısa dönemli programlar ile ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmeye çalışılması politik tercihten başka bir anlam ifade etmemektedir. "Bu uygulama doğrudan doğruya siyasi partilerin yanlış bir partililik anlayışı ile kendi taraftarlarına tatmin etme yarışından doğmuştur" (Koçer 1983, s.587). İki yıllık bir programı bir kaç ayda öğretmek imkânsız olduğu için bu dönemde mezun olanların öğretmenliğin gerektirdiği bilgi ve formasyona sahip olması düşünülemez. 1980 yılından sonra Millî Eğitim Bakanlığı bunlar için Öğretmen Yetiştirme Kurs Merkezleri açarak bilgi ve formasyon noksanlığını gidermeye çalışmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığının 1984 yılında ilk defa uyguladığı bir program da Mektupla Öğretim Programıdır. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek okullarda uygulamaya konulan bu programa Eğitim Enstitüleri için 40.000 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Program uygulamaya konulmadan önce ciddi bir ön araştırma yapılmadığı için başarısızlığa uğramış ve kamuoyunun büyük tepkisine neden olmuştur. Nitekim bu öğrenciler 1975-1976 öğretim yılında kayıt oldukları Eğitim Enstitülerinin devamlı öğrencisi olmuş ve bu program da geride anılması güç problemleri bırakarak uygulamadan kaldırılmıştır.

Öğretmen ihtiyacını karşılamak amacı ile Öğretmen Okulları dışında Öğretmen Yetiştirme anlayışı giderek "Kısa yoldan öğretmen yapma girişimlerine sebep olmuştur. Kapısı açık girişi kolay bir meslek olmaktan öteye gidememiştir" (Akyüz 1982, s.242). Neticede gerekli olan ve formasyon bilgisinden yoksun birçok öğretmenin mesleğe girmesine sebep olmuştur. "Kırkbeş günde öğretmen yetişebilir mi? Böyle yetiştiği farzedilen öğretmenlerin eğitimin kalitesine ve toplumda mesleğin itibarına katkısı ne olabilir?" (Tan 1989 s.136).

Öğrenci başarısızlığının ve öğretmen itibarının yitirilmesinde bu tip uygulamalarla yetişen öğretmenlerin payı çoktur.

1973 tarihli 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 43. maddesine göre öğretmenlik mesleğine hazırlığın genel kültür, özel alan eğitimi, pedagojik formasyon ile sağlanması hükme bağlanmıştır. Hızlandırılmış kısa dönemli programlarla kanunun belirtmiş olduğu nitelikte öğretmen yetiştirmek mümkün değildir.

1978-1980 yılları arasında sadece sınava girerek hızlandırılmış programlar aracılığı ile öğretmenlik mesleğine girenler 25.000 kişidir. Bu öğretmenler öğretmenliğin gerektirdiği formasyona sahip olmadıkları için kısa ve uzun vadede onarılması imkânsız yaraların açılmasına sebep oldukları açıktır. Uzun dönemdeki olumsuz etkilerini şimdiden kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Fakat kısa dönemde şu olumsuz etkisine bakarak problemin büyüklüğünü anlamak mümkündür.

"Söz gelimi 1987 yılında üniversiteler arası ikinci basamak sınavında 200.000'e yakın öğrenci cevaplaması gerektiği halde Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Türkçe ya da Yabancı Dil testlerinden birine hiç el sürmedikleri belirlenmiştir. Ayrıca 50.000'e yakın öğrenci de çeşitli testlerden -1 ile -15 arası puan almıştır" (Hesapçıoğlu 1969, s.49). Bu öğrencilerin başarısızlıkları üzerinde müfredat programlarını mezun oldukları okullarda bitirememeleri, fizikî donanım ve malzeme yetersizliği yanında en önemli faktörün öğretmenin yetiştirilmesindeki anlayıştan kaynaklandığı ifade edilebilir.

SONUÇ

Öğretmen Yetiştirme sorununu temelden çözmek için politik dalgalardan etkilenmiyen kalıcı fakat dinamik olan bir programın hazırlanması ihtiyaçtır. Bunun için

1. öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksek okula girecek olan öğrenciler hangi kaynaktan gelmelidir. Bunun için mevcut öğretmen liselerini islah ederek buralardan temin edilme yoluna gidilebilir.

2. bu öğretmenleri kimler yetiştirecektir. "Öğretim Üyelerinin Eğitim ve Öğretim sorunlarına ait araştırmalar yapmaları dünyadaki eğitim ve öğretim gelişmelerini takip etmeleri, eğitim sistemimiz için yeni bilgi ve beceriler geliştirmeleri gerekir" (Tan 1989, s.135).

Yukarda belirtilen nitelikleri sahip öğretim üyelerinin bu okullarda çalışmaları problemin çözümüne katkıda bulunacaktır.

3. bu öğretmen adaylarını öyle bir şekilde yetiştirmeliyiz ki, hem sosyal, hem fizikî, hem psikolojik çevreye uyum yapabilmeli, bunun için giriş sınavlarında gerekli düzenlemelere gidilmelidir.

4. öğretmenlik mesleğini başarılı öğrencilerin Üniversite Giriş Sınavlarında ilk sıralarında tercih etmeleri için özendirici tedbirler alınmalıdır. Örneğin, 1989-1990 Öğretim yılında olduğu gibi ilk on sırada tercih yapanlara MEB'nin burs vermesi iyi bir uygulamadır. Bu ve benzeri uygulamaların devamında fayda vardır.

5. "öğretmenler yeni nesillerde fazilet, düzen ve disiplin duygularını geliştirmelidir" (Akyüz 1981). Ayrıca milli duyguları geliştirmelidir ki öğrencileri bu doğrultuda yetiştirebilsin. Öğretmen yetiştiren kurumlardaki eğitim ortamları bu anlayış ve tavırları gerçekleştirebilecek şekilde düzenlenmelidir.

6. öğretmenler yeterli genel kültür, özel alan, pedagoji formasyon bilgisine sahip olmalı ve bunun için öğretmen yetiştirecek kurumlardaki programlar bu anlayışı gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.

7. öğretmen olarak çalıştığı dönemlerde yeni gelişmelerden haberdar edilmesi için belirli aralıklarda hizmetiçi eğitimden geçirilmelidir. Ayrıca TV kanallarından biri belirli aralıklarla bu doğrultuda yayın yapmalıdır.

8. öğretmenlik mesleğinden kaçışı engellemek için maddî bakımından iyileştirme yolları aranmalıdır.

9. öğretmen çocuklarına öğretmen yetiştiren okullara girişte öncelik tanınmalı ve bunlara başka imkânlar sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayını. 1982.

Akyüz, Yahya "Atatürk Öğretmenlere Dediki," **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1981

Hesapçioğlu, Muhsin., "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmen Adaylarının Mesleki Seçimi," **M.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırma Dergisi**, 1989.

Koçer, H.Ali., "İlkokul Öğretmeninin Yetiştirilmesi," **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, İstanbul. M.E.B. Yayın. 1983.

Oğuzkan, Ferhan., "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi," **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, İstanbul M.E.B. Yayını, 1983

Tan, Hasan., "Türk Eğitiminde Kalite Sorunu", **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı I, 1989.